

УДК 364-053.6

МІЦКЕВИЧ Н.В., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

Міцкевич Неоніла Василівна – викладач кафедри економіки підприємства Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Розглядаються проблеми молоді в умовах економічних та соціальних трансформацій. Особлива увага приділяється демографічній ситуації в регіоні, стану охорони здоров'я молоді та освіти. Пропонуються шляхи вирішення проблем соціального захисту сільської молоді.

The problems of young people in the conditions of economical and social transformations are examined. The special attention is spared to the demographical situation in a region, health care and education of young people. The ways of decision of problems of social defence of rural young people are offered.

Складні соціальні та економічні перетворення, що відбуваються останнім часом в житті селян є наслідками поспішного і непослідовного реформування відносин власності на землю. Треба сказати, що основним джерелом доходів селян стала праця не у сільськогосподарських підприємствах, які здебільшого функціонують на основі оренди паїв, а в особистому селянському господарстві. Це стало причиною безробіття селян, їх незахищеності, невдоволення і бажання виїхати за межі України. Стан сільського господарства залишається складним: зношеність сільськогосподарської техніки досягла 90%, триває занепад соціальної сфери села, гострою залишається проблема зайнятості молоді.

Причому, молодь, яка перебуває в стані формування і утвердження життєвих позицій, маючи свої орієнтації, інтереси і потреби, гостро відчуває тягар економічної кризи та недостатність державних асигнувань на соціальні потреби.

Потенційні сили молоді будь якого суспільства здатні відігравати позитивну роль у розвитку суспільства за умов здійснення відповідної державної молодіжної політики, надані необхідних гарантій соціального становлення та самореалізації як у власних, так і суспільних інтересах.

У часи реформ роль молоді в суспільних

процесах зростає і, відповідно, особливої ваги набуває молодіжна політика держави, спрямована на суттєву підтримку молодого покоління, як однієї з найуразливіших груп населення.

Велика швидкість політичних, економічних та соціальних змін в 90-і роки вплинула на розвиток української молоді. В умовах радикальної перебудови українського суспільства відбуваються глибокі зміни його соціальної стратифікації, однією з особливостей якої є соціальна поляризація. Важливішою характеристикою української молоді є розшарування за соціально-економічними показниками. Перед молоддю стоять проблеми, які вирішити самостійно вона не може: безробіття, низька оплата праці, недоступність житла, платна освіта, наркоманія, алкоголізм, криміналізація тощо.

Сьогодні постала необхідність глибокого аналізу державної молодіжної політики, надання гарантій для соціального становлення і розвитку молодого покоління, здійснення практичних кроків у вирішенні проблем молоді.

Вагомий внесок у дослідження питань державної молодіжної політики зробили такі відомі вітчизняні вчені: Д.Богиня, С.Вовканич, О.Вишняк, Є.Головаха, М.Головатий, В.Головенько, М.Долішній, З.Зайцева, С.Злупко, В.Куценко, Ю.Краснов, Е.Лібанова, І.Лукинов,

С.Макеєв, М.Перепелиця, М.Пітюлич, С.Писаренко, У.Садова, Л.Семів, Н.Тітова, С.Толстоухова, О.Хомра, М.Чурилов, М.Шаленко, О.Яременко та інші.

Разом з тим проблеми соціального захисту молоді вивчені поки що недостатньо. Необхідність їх розв'язання і представляє актуальність наукового дослідження, оскільки молодь становить майже чверть населення України.

Метою статті є визначення шляхів соціального захисту молоді на основі аналізу соціально-економічної та демографічної ситуації в регіоні.

В сучасних економічних публікаціях соціальний захист представлено як комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах. Відповідно до статті 25 Декларації прав людини сучасна правова держава повинна гарантувати право громадян на такий рівень життя, який враховує забезпечення їм їжею, житлом, медичним обслуговуванням, необхідними для підтримання здоров'я, власного добробуту сім'ї і право на соціальне забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, овдовіння, старості та інших випадків втрати засобів до існування через незалежні від людини обставини [12].

На міжнародному рівні соціальний захист молоді розглядають як проблеми однієї з найменш захищеної групи населення і, в той же час, яка є майбутнім сучасної цивілізації.

Визначення поняття Умолодь", яке Використовується в різних країнах, як правило,

відповідає віковим нормам, установленим для осіб чоловічої та жіночої статі. Поняття "молодь" досить різнопланово трактується в різних наукових виданнях. Так, за визначенням, запропонованим авторами соціологічної енциклопедії, молодь – це велика суспільна група, яка має специфічні соціальні та психологічні риси, притаманість яких визначається як віковими особливостями молодих людей, так і тим, що їх духовний світ знаходиться у стані становлення, формування. До молоді, як правило, відносять людей у віці 16-30 років [10, С. 297].

Закон "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" визначає молодь як групу населення віком від 14 до 28 років (з 2004 р. – від 14 до 35 років).

Соціологи визначають, що приблизно з 14 років молода особа починає усвідомлювати власні соціальні права, місце в суспільстві, своє призначення. Формування основних психофізичних особливостей людини практично завершується до 18 років, а до 24 – припиняються процеси росту людського організму і формується соціальний статус особи.

За даними Держкомстату України станом на 1 січня 2004 р. молодь віком від 15 до 35 років становила 14,2 млн.чол., або 29,8% до загальної кількості постійного населення країни, серед яких 4,1 млн.чол. – сільська молодь.

Зазначимо, що в Миколаївській області сільська молодь віком від 15 до 35 років на 1 січня 2005 р. становила 114,5 тис. чол., або 27,9%. Для порівняння: міська молодь складає

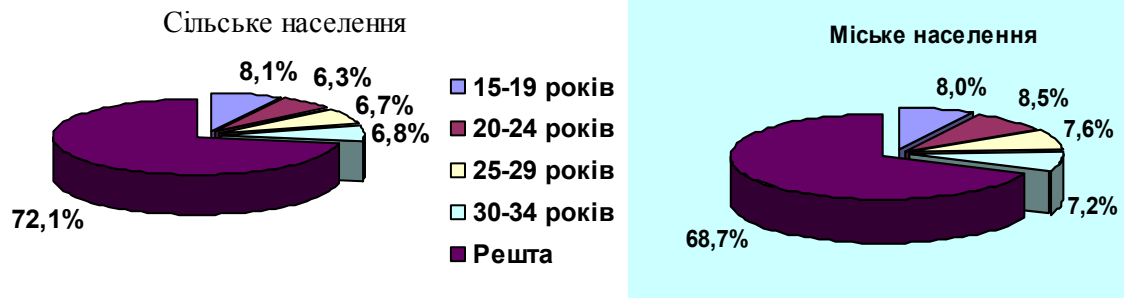

Рис. 1. Вікова структура населення Миколаївської області станом на 1.01.2005 р.

256,9 тис.чол., або 31,3% до загальної кількості населення (рис. 1).

З приведеної діаграми видно, що молодь більшою мірою сконцентрована у містах, де проживає на 142,4 тис.осіб більше, ніж в сільській місцевості, яка характеризується невинним впливом молоді. Міграційні процеси зумовили настільки істотні зміни демографічної структури, що більшу частину сільської місцевості України можна кваліфікувати як зони демографічної кризи.

Основними рисами цього явища є надзвичайно високий рівень старіння населення і, відповідно, низька частка молоді.

На початку 80-х років в Україні розпочався соціально негативний процес – депопуляція сільського населення, яка в 1990 р. охопила 18 областей України, а в 2000 р. майже всю сільську місцевість. Відбувається природне кількісне зменшення селянства, про що свідчить коефіцієнт життєвості – співвідношення кількості народжень і смертей, який починаючи з 1979 р.

став меншим за одиницю (0,979) з тенденцією до подальшого зниження [1, С. 122].

Кількість народжених в сільській місцевості Миколаївської області знизилася з 7,5 тис.осіб в 1985 році до 3,8 тис.осіб в 2004 році. Коефіцієнт природного приросту населення в 2004 році становив – 3,9. На кожні 1000 осіб народжувалося в середньому 4, а вмирало 8 людей [9, С. 393].

Чисельність населення сільської місцевості Миколаївської області станом на 1 січня 2005 року складала 407,6 тис.осіб, що на 6,9 тис. менше в порівнянні з тим же періодом 2004 року. Скорочення чисельності населення, в першу чергу, зумовлено природними втратами: різке зниження народжуваності, зростання смертності, що є наслідком важкого економічного стану країни, найвищою платою за повільні структурні реформи. Зберігається частка зниження молоді у віці 16-29 років, що обумовлене підвищеним відтоком молоді з села впродовж досить

тривалого періоду. На сьогоднішній день молодь складає лише четверту частину населення працездатного віку в порівнянні з 55 % у 1980 році.

За період з 2000 по 2004 рр. середньорічна кількість працівників підприємств сільського господарства Миколаївської області зменшилася на 49,1 тис.чол., або на 47,5%. Причому, на кінець 2004 р. зайнятої молоді в сільському господарстві області налічувалося 11,0 тис.чоловік, що становило 26,3% від загальної кількості працюючих, або 9,6% чисельності сільської молоді [9, С. 435].

Зниження попиту на працю в народному господарстві в результаті спаду виробництва формує групу потенційно безробітних, серед яких швидко росте число частково безробітних, зайнятих в режимі неповного робочого часу або знаходяться у вимушених відпустках без збереження заробітної платні і т.д. (приховане

Таблиця 1

Рівень безробіття населення за віковими групами у 2004 році

Показники	Всього у віці 15-70 років, осіб, %	У тому числі за віковими групами					
		15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-70
Все населення	10,7	24,6	12,9	7,9	10,0	12,5	–
в т.ч. сільське населення	11,9	8,8	15,1	11,1	12,4	11,5	–

безробіття).

У 2004 р. в Миколаївській області найбільший рівень безробіття зареєстрований серед осіб віком від 15 до 19 років і становить 24,6% (табл. 1)[9, С. 416]/

Як видно з табл. 1, в сільській місцевості Миколаївської області найвищий рівень безробіття, визначений за методикою Міжнародної Організації Праці (відношення числа безробітних до економічно активного населення), спостерігається серед молоді 20-29 років і становить 15,1%. Саме в цей період молоді люди досягають фізіологічної та соціальної зрілості, найбільшої економічної активності, певного соціального становища в суспільстві. Молодіжне безробіття, як негативне явище економічної кризи країни, не може не викликати серйозного занепокоєння, термінового вирішення проблеми з боку держави. Безробіття негативно позначається не лише на матеріальному, а й на психологічному стані молодих людей і, як наслідок, серед непрацюючої молоді поширюється алкоголізм, наркоманія. Вживання ін'єкційних наркотиків в молодіжному середовищі є фактором підвищеного ризику щодо ВІЛ-інфікування. За офіційними даними в Миколаївській області в період з 1995 р. по 2004 р. кількість ВІЛ-

інфікованих збільшилась на 2272 особи [8]. Причому, неповнолітні становлять значну частину осіб, віднесених органами внутрішніх справ до групи ризику. Так, з 2001 р. по 2004 р. питома вага неповнолітніх, засуджених за злочини у сфері обігу наркотичних речовин в Миколаївській області зросла з 1,4 до 1,8 відсотків до кількості засуджених за відповідні злочини.

Перехід від стабільного соціального середовища до несбалансованого періоду постперебудови, який відбувся останніми роками, швидко змінюється. Нестабільне середовище часто перевищує адаптаційні можливості молодої людини, яка потребує соціального захисту з боку держави. Соціально-економічні зміни внесли свої корективи і в діяльність освітніх систем. Нажаль, сьогодні спостерігається падіння престижу освіти, втрата інтересу до отримання знань взагалі. У виборі професій домінують спеціальності бізнесмена, брокера, працівника торгівлі, значно знизився інтерес до технічних професій, робочі спеціальності взагалі залишаються поза ринковими відносинами.

У відповідності до нової концепції розвитку людини, сформульованої в межах Програми розвитку ООН, жодна країна не може здійснити структурні перетворення в економіці без

підвищення рівня базової освіти. Соціологічні опитування молоді в Україні засвідчують наявність невирішених проблем у державній освітній політиці, важливою функцією якої є підготовка молоді до відкритого демократичного суспільства, умов розвитку ринкової економіки, значних коливань кон'юнктури ринку праці.

Пильної уваги потребують проблеми сільської школи, які можна віднести до найактуальніших у галузі освіти. Так, за офіційними даними, в Миколаївській області в 2001 р. кількість сільських населених пунктів, що не мали шкіл, але мали підлітків та молодь 7-17 років становила 47,7% до загальної кількості населених пунктів. Особливе занепокоєння викликає матеріальний стан багатьох сільських дошкільних закладів, шкіл, забезпечення їх паливом, електроенергією, водою.

З 1990 р. істотно зменшилася кількість закладів професійно-технічної освіти, масштаби підготовки кваліфікованих робітників у цих профтехучилищах скоротилися, практично припинили своє існування професійно-технічні училища багатьох міністерств.

У 1990-2004 рр. в сільській місцевості Миколаївської області мережа об'єктів сільської соціальної інфраструктури зменшилася на 221 дошкільний заклад, 67 шкіл, 4381 лікарняне ліжко, значно скоротилися обсяги будівництва житла на селі, об'єктів соціального призначення. Діюча мережа соціально-культурних закладів, що покликана фізично, духовно і морально формувати життєве середовище сільських жителів, за своєю потужністю не спроможна виконувати ці функції. Однією з головних причин невиконання Державної програми розвитку соціальної сфери села на період до 2005 року стало істотне зменшення інвестування розвитку інфраструктури сіл через органи державного управління.

За роки незалежності було прийнято понад 70 Законів України, близько 800 підзаконних нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою спрямовані на вирішення молодіжних проблем. Проте нормативне регулювання молодіжної сфери не завжди відповідає реаліям сучасного життя, потребує внесення серйозних коректив.

В аграрній реформі, яка повинна була вирішити цілий комплекс проблем і, зокрема, забезпечити зайнятість сільського населення, допущено ряд прорахунків. Передусім це стосується соціального захисту молоді,

відсутності належної молодіжної політики, яка нерозривно пов'язана з комплексом завдань аграрної, соціальної, бюджетної, регіональної політики.

Відродження села пов'язують із становленням високотехнологічного, конкурентноспроможного аграрного сектору, формуванням нової організаційної структури сільського господарства, його розвинутої інфраструктури.

Аналіз соціально-економічної ситуації в регіоні показує, що звільнення з виробництва працівників, зростання безробіття, яке створює низку негативних явищ в суспільстві, вимагають глибоких перетворень у сфері зайнятості сільської молоді. Від цього значною мірою залежить не тільки сучасний, а й майбутній розвиток суспільства. Молодь села потребує практичного соціального захисту з боку держави. Зростає кількість молодих людей, які неспроможні самостійно вирішувати свої найактуальніші проблеми (інваліди, молоді багатодітні сім'ї тощо), вони суттєво відчують на собі відсутність соціальної захищеності.

Виходячи з цього вважаємо, що шляхи соціального захисту сільської молоді повинні передбачати:

- прийняття законодавчих та нормативних актів, що забезпечують його дієвість;
- створення в галузевих міністерствах і відомствах, що причетні до вирішення проблем молоді, організаційних структур, безпосередньо відповідальних за соціальний захист молоді села;
- удосконалення системи фінансування, спрямованої на соціальний захист молоді;
- створення умов для безперервного вдосконалення новітніх технологій, підтримка користувачів цих технологій, забезпечення інформаційних потреб молоді села;
- створення необхідних державних, громадських, приватних закладів й установ, що розширювали б молодіжну інфраструктуру, сприяли діяльності різноманітних регіональних громадських молодіжних організацій і об'єднань, що діють у рамках Закону.

Збільшення кількості робочих місць з метою залучення молоді до праці на селі – одне із головних завдань державної молодіжної політики на регіональному рівні. При цьому великі сподівання покладаються на результати використання земельних ресурсів, оскільки

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку // Інформаційно-аналітичний збірник. - К.: 2002. – 490 с.
2. Лібанова Е. М. Соціально-економічна політика держави та її вплив на зміну соціальної структури суспільства // Україна: аспекти праці. – 1999. – № 8. – С. 25-31.
3. Населення України в 1999 р. Демографічний щорічник. – К.: 2000. – 494с.
4. Палій О.М. Сутність, система і напрямки здійснення соціального захисту: Лекція. - Вид-во УАДУ, 1997. – С. 13.
5. Статистичний щорічник України за 1995р. – К.: 1996. – С. 57.
6. Статистичний щорічник України за 1999р. – К.: 2000. – 645 с.
7. Статистичний щорічник України за 2001р. – К.: Техніка, 2002. – 645 с.
8. Статистичний щорічник України за 1996 р. – К.: Українська енциклопедія, 1997. – 618 с.
9. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2004 р. – Миколаїв, 2005. – 640 с.
10. Российская социологическая энциклопедия / Под ред. Осипова Г.В. – М.: Норма-М, 1998. – 665 с.
11. Якуба К. І. Демографічна політика в сільській місцевості України. – К.: 1999. – 71 с.